

# Henryk Witczak

---

## Powstanie i rozwój sieci parafialnej we Włocławku

---

Studia Włocławskie 17, 383-408

---

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

KS. HENRYK WITCZAK

## POWSTANIE I ROZWÓJ SIECI PARAFIALNEJ WE WŁOCŁAWKU

Starożytne miasto Włocławek doczekało się sporo publikacji źródłowych oraz opracowań monograficznych. Wśród nich brak jednak opracowań wprost ukazujących powstanie i rozwój sieci parafialnej w tym mieście, dlatego temat ten stał się przedmiotem niniejszego artykułu, który podzielono na następujące punkty: 1) powstanie i rozwój miasta, 2) początki organizacji kościelnej, 3) katedra, 4) parafia św. Jana i świątynie ją wspomagające, 5) rozwój organizacji parafialnej w XX wieku, 6) współczesna organizacja parafialna, 7) organizacja dekanalna.

### 1. Powstanie i rozwój miasta

Włocławek to miasto położone w widłach rzek Wisły i Zgłowiączki. Najstarsze ślady osadnicze sięgają okresu paleolitu<sup>1</sup>. Natomiast czas, w którym kształtował się Włocławek, związany był już z okresem funkcjonowania państwa piastowskiego. Współcześnie można wyróżnić cztery etapy średniowiecznego rozwoju osadniczego Włocławka: 1) osada otwarta w widłach Wisły i Zgłowiączki, 2) gród obronny, 3) podgrodzie – osada targowa, 4) miasto lokowane.

Na miejscu osady otwartej, istniejącej w widłach Wisły i Zgłowiączki<sup>2</sup> w okresie IX–X wieku, ze względów obronnych został wybudowany

---

KS. HENRYK WITCZAK – dr teologii, studia specjalistyczne z zakresu historii Kościoła, dyrektor Studium Teologii w Koninie należącego do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie.

<sup>1</sup> A. Michałowski, *Początki osadnictwa*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, t. 1, red. J. Straszewski, Włocławek 1999, s. 17.

<sup>2</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, Włocławek 2003, s. 2.

gród, istniejący w X–XI wieku<sup>3</sup>, którego zadaniem była obrona szlaków komunikacyjnych zarówno lądowych, jak i wodnych. Warownia zapewniająca bezpieczeństwo doprowadziła zapewne w XI wieku do rozwoju podgrodzia, a w konsekwencji do powstania osady targowej<sup>4</sup>, czyli tzw. osadnictwa na prawie polskim<sup>5</sup>. Potrzeby rozwijającego się kraju były jednak zdecydowanie większe, co spowodowało, że również na terenie nas interesującym dokonana się lokacja miasta około połowy XIII wieku<sup>6</sup>.

Miejscem, na którym założone zostało miasto, był teren już wcześniej istniejącej osady targowej odpowiednio powiększony. Wytyczono rynek, działki, na których powstały domy mieszkalne, także budowle miejskie.

W ciągu dziejów Włocławek był miastem małej i średniej wielkości, a do czasu drugiego rozbioru Polski w 1793 był własnością biskupa kujawskiego. Jego właściciele nie zawsze jednak rezydowali na miejscu, wielokrotnie było tak, że do miasta przyjeżdżali gościnnie. Niewątpliwie jednak dbali o swoją własność, nadając przywileje gospodarcze, które jednak nie doprowadziły do powstania tu metropolii. W czasie drugiego rozbioru Polski Włocławek został włączony do państwa pruskiego. Natomiast w wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego wszedł w skład Królestwa Polskiego związanego unią personalną z państwem rosyjskim. W drugiej połowie XIX wieku, na skutek rozwoju przemysłu, nastąpiło ożywienie gospodarcze.

Kolejny czas ożywienia gospodarczego nastąpił w związku z rozwojem sektora chemicznego w drugiej połowie XX wieku. Miasto zwiększało swoją liczebność kilkakrotnie, zarówno przez włączenie do miasta gmin podmiejskich, jak i sprowadzenie z zewnątrz fachowców do pracy w rozwijających się przedsiębiorstwach. Momentem kulminacyjnym była reorganizacja administracji państwowej, w ramach której miasto awansowało do rangi województwa.

Z czasem okazało się, że nastąpiła zapaść gospodarki państwowej, co odbiło się również na przemyśle we Włocławku. Osłabienie pozycji miasta przyniosła kolejna reorganizacja administracji państwowej, która

---

<sup>3</sup> A. Michałowski, *Początki osadnictwa*, art. cyt., s. 29.

<sup>4</sup> Tamże, s. 30.

<sup>5</sup> Istnienie takiej osady można przyjąć na podstawie dokumentu z połowy XIII wieku mówiącym o „mieście niemieckim” jeszcze przed lokacją. Zob. J. Bieńiak, *Powstanie miasta samorządowego – najstarsze lokacje miejskie*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, dz. cyt., s. 30.

<sup>6</sup> Występują pewne rozbieżności co do roku pierwszej lokacji miasta. Jedni opowiadają się za rokiem 1261 (zob. A. Michałowski, *Początki osadnictwa*, art. cyt., s. 33), inni przyjmują rok 1255 (zob. M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 13).

pozbawiła go praw wojewódzkich, obniżając rangę do pozycji powiatu. Współcześnie jest to więc miasto powiatowe, na terenie którego na stałe zameldowanych jest niewiele ponad 100 tys. osób, należące do województwa kujawsko-pomorskiego.

## 2. Początki organizacji kościelnej

W roku 966 władca Polan, Mieszko I, przyjął chrzest i podjął się rozszerzać wiarę chrześcijańską w całym swoim państwie. Początkowo organizacja kościelna była związana tylko z diecezjami, ponieważ jedynie biskupi mieli prawo sprawowania sakramentów, zwłaszcza udzielania chrztu.

Pierwsza diecezja powstała w roku 968 w Poznaniu, a kolejne w Kołobrzegu, Wrocławiu i Krakowie oraz metropolia w Gnieźnie w roku 1000. Niebawem po upadku diecezji kołobrzesckiej w roku 1013<sup>7</sup>, powstała diecezja w Kruszwicy, która upadła na skutek zniszczenia miasta w końcu XI wieku. Na początku XII<sup>8</sup>, najprawdopodobniej w latach 1123–1124, pojawia się diecezja z siedzibą we Włocławku. Pierwotny obszar znamy z bulli papieża Eugeniusza III wystawionej dla biskupa Wenera w roku 1148<sup>9</sup>.

Diecezję w ciągu wieków nazywano najpierw kujawską lub kujawsko-pomorską, od 1818 r. kujawsko-kaliską, a w obecnej fazie swojego istnienia, od roku 1925, nazywana jest włocławską.

Najprawdopodobniej pierwszą świątynią, jaka pojawiła się na tym terenie, był kościół św. Jerzego; jak można się spodziewać po wezwaniu tej świątyni, była to kaplica grodowa<sup>10</sup>, w której swoje praktyki religijne wypełniali przedstawiciele władzy książęcej wraz ze zgromadzoną na tym terenie drużyną<sup>11</sup>. Umiejscowiona była w pobliżu grodu, a zbudowana najprawdopodobniej z drewna. Po przeniesieniu siedziby biskupa do Włocławka, zapewne tę świątynię przystosowano lub nawet przebudowano do potrzeb liturgii biskupiej, zmieniając jej wezwanie na Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i uczyniono z niej katedrę. Jednak nietrwały

---

<sup>7</sup> W. Kujawski, *Włocławek – stolica biskupstwa*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, dz. cyt., s. 45.

<sup>8</sup> Ponieważ przedmiotem niniejszej pracy nie są teorie dotyczące powstania diecezji, dlatego autor przyjmuje najbardziej znaną teorię o jej powstaniu.

<sup>9</sup> A. Radziwiński, *Kapituła i duchowieństwo katedralne w średniowiecznym Włocławku*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, dz. cyt., s. 73.

<sup>10</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej. Archidiakonaty: kruszwicki i włocławski*, Włocławek 2014, s. 313.

<sup>11</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 294–295.

budulec – drewno, bliskość rzeki Wisły, zagrożenie wojnami i w konsekwencji pożarami, sprawiły, że uległa ona zniszczeniu<sup>12</sup>.

O ile wyżej wspomniana świątynia powstała dla potrzeb najpierw przedstawicieli władzy książęcej we Włocławku, a później rozwijającej się diecezji – jako kościół biskupi, to najprawdopodobniej już w XI wieku powstała świątynia, w której sprawowano posługę sakramentalną mieszkańcom osady targowej, a którą wymieniono w przywileju klasztoru w Mogilnie, jako kościół pw. św. Jana<sup>13</sup>.

W tym miejscu trzeba jednak zauważyć twierdzenie W. Abrahama, że jeszcze za czasów panowania Bolesława Krzywoustego na ziemiach polskich nie było parafii w sensie ścisłym, z ustalonym okręgiem parafialnym<sup>14</sup>. Wierni korzystali więc z posługi sakramentalnej w tym kościele, do którego było im po prostu bliżej.

### 3. Katedra

Niewątpliwie pierwsze miejsce wśród świątyń Włocławka zawsze miała i ma katedra. Żyła ona jednak swoją liturgią, sprawowaną przez biskupa albo przedstawicieli kapituły katedralnej. Choć nigdy wśród wiernych nie brakowało chętnych do udziału w bogatych liturgiach pontyfikalnych, to jednak do jej istoty należała posługa dla diecezji, a nie wprost dla miasta, stąd nie podlegała władzy proboszcza włocławskiego.

Najprawdopodobniej pierwsza katedra powstała z przebudowy pierwotnej kaplicy grodowej św. Jerzego, którą jednak dedykowano już Wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny. Zapewne była budowlą drewnianą i ona pod wpływem czynników zewnętrznych ulegała zniszczeniu. Dlatego też bp Michał Godziemba w pierwszej połowie XIII wieku wystawił kamienną budowlę romańską<sup>15</sup>. Niestety i ta uległa zniszczeniu w czasie najazdu Krzyżaków roku 1329. Kamień węgielny pod obecny kościół biskupi poświęcił w dniu 25 III 1340 bp Maciej Gołańczewski, a w roku 1411 na tyle już nadawała się do użytku, że postanowiono ją konsekrować<sup>16</sup>. Obrzędu dopełnił w dniu 13 maja biskup Jan, sufragan włocławski<sup>17</sup>. Przez wieki

---

<sup>12</sup> Tamże, s. 201.

<sup>13</sup> W. Kujawski, *Włocławek – stolica biskupstwa*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, art. cyt., s. 38.

<sup>14</sup> W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII wieku*, Poznań 1962, s. 190.

<sup>15</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 201–202.

<sup>16</sup> *Diecezja włocławska 2000*, Włocławek 2001, s. 81.

<sup>17</sup> W dokumentach występuje dwukrotnie w roku 1404 i 1411. „Rocznik Diecezji Włocławskiej” (RDWł), 2011, s. 64.

była rozbudowywana, przebudowywana i remontowana, ostatni remont przeprowadzony został przed jubileuszem 600. rocznicy konsekracji. Papież Pius X na mocy dokumentu z 22 II 1907 r. nadał katedrze wrocławskiej tytuł bazyliki mniejszej<sup>18</sup>.

#### 4. Fara św. Jana i świątynie ją wspierające

Przez wiele wieków, aż do XX stulecia, farą<sup>19</sup> wrocławską, a więc siedzibą parafii był kościół św. Jana. Organizacja życia duszpasterskiego oparta była o jedną parafię, która miała na swoim terenie świątynie pomocnicze. I tak obok kościoła farnego św. Jana istniały jeszcze świątynie pomocnicze: św. Witalisa, św. Stanisława, św. Wojciecha, Wszystkich Świętych.

Zapewne taki sposób funkcjonowania związany był ze średniowiecznym rozumieniem miasta jako jednej wspólnoty chrześcijańskiej, a po reformacji jako wspólnoty katolickiej. Nie dążono więc do podziału miasta na kilka okręgów parafialnych, a tylko istniejącym świątyniom przydzielano różne zadania w ramach tej samej wspólnoty.

Przy takiej formie organizacyjnej główną świątynią był kościół św. Jana, przy którym rezydował proboszcz. Przy nim zajmowano się również szeroko rozumianym duszpasterstwem. Obejmowało ono prowadzenie szkoły, kierowanie istniejącymi przy parafii bractwami<sup>20</sup> i cechami<sup>21</sup>. Duszpasterstwo parafialne obejmowało również prowadzenie szpitala<sup>22</sup>. Zarówno wspólnoty zawodowe jak i religijne miały swoje własne

---

<sup>18</sup> Tamże, s. 127

<sup>19</sup> Fara (niem. *Pfarre*) – zwyczajowe określenie głównego kościoła parafialnego miasta, a w mieście biskupim drugiego po katedrze. Przy niektórych znaczniejszych farach erygowano także kapituły. Kościoły farne były ośrodkami życia religijnego, przy niej funkcjonowały bractwa i cechy. Fary były wznoszone zgodnie z zasadą planowego układu miasta w pobliżu rynku. Rozległość terytorialna parafii wymagała nieraz, by fara (*ecclesia matrix*), zwykle dobrze uposażona, wspierana była przez związane z nią kościoły pomocnicze. T. W a l a c h o w i c z, *Fara*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 43.

<sup>20</sup> W parafii były następujące bractwa: Najświętszej Trójcy, literackie, Szkaplerza, Filadelficzne, Anioła Stróża. M. M o r a w s k i, *Monografia Wrocławka*, dz. cyt., s. 260–265. Natomiast w latach trzydziestych XX wieku funkcjonowały następujące wspólnoty: Bractwo Świętej Trójcy, Bractwo św. Anny Matek Chrześcijańskich, Bractwo Szkaplerza Matki Bożej, Bractwo Filadelficzne, Żywy Różaniec, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, Akcji Katolickiej, Konferencja św. Wincentego a Paulo, Sodaliczka św. Teresy od Dzieciątka Jezus, Stowarzyszenie św. Zyty. Tamże, s. 275.

<sup>21</sup> Przy parafii funkcjonowały cechy: piwowarów, szewców, piekarzy, cech mieszany tzw. szynkowy, krawców, rybaków. Tamże.

<sup>22</sup> Tamże, s. 339–340.

nabożeństwa i opiekujących się nimi kapłanów. Najstarszy znany okręg parafialny opisano w wizytacji roku 1639. Parafia obejmowała wtedy miasto Włocławek, wioski Łęg, Korabniki, a ponadto osady młynarskie Kapitułka, Świech, Ruda i Poraza<sup>23</sup>. Natomiast wizytacja z roku 1786 informuje, że parafia włocławska sąsiaduje z następującymi parafiami: kowalską, kruszyńską, brzeską, wieniecką i witkowską, a za Wisłą ze szpetalską. Ogólnie określono, że parafia ma długości ponad trzy mile, a szeroka na trzy ćwierci mili<sup>24</sup>. A w wykazie tabelarycznym wymieniono miasto Włocławek oraz wsie: Zazamcze, Korabniki czyli Olędry, Łęg z budami, Łasice, Modzerowo, Wistka Królewska; młyny: Świech z Rudą i Łubą, Kapitułka, Słodowy; pustkowie Papieska<sup>25</sup>.

Natomiast w połowie XIX wieku obowiązkiem parafialnym wobec kościoła św. Jana byli objęci mieszkańcy Włocławka, a także wsi: Łaniec, Łęg, Modzerowo, Józefowo, Radczyn, Lipianki, Parę Chałup, Rybnica, Ostrowy, Pinczuła, Warząchewka, Łuba, Przyruda, Krzywe Błoto, Święch, Słodowo, Kapitułka, Lisek, Krzywa Góra, Korabniki, Zazamcze i Wistka z kościołem filialnym<sup>26</sup>.

Fundatorem świątyni i pierwszym jej kolatorem był książę, co potwierdza przekazanie jej w roku 1065 benedyktynom w Mogilnie<sup>27</sup>. Kolejny właściciel miasta, biskup Gerward, potwierdził prawa zakonu i pomnożył jego dochody dokumentem z 1315 r.<sup>28</sup> W drugiej połowie XV wieku biskup kujawski przekazał świątynię pod opiekę wikariuszy katedralnych. Przy stale zmieniającym się proboszczu parafia jednak podupadała, co spowodowało w końcu XVI wieku mianowanie stałego proboszcza spośród kolegium wikariuszy. W połowie XVII wieku (1652 r.) mieszczanie chcieli przejąć patronat nad kościołem, ale pertraktacje nie przyniosły rezultatu<sup>29</sup>. Reorganizacja granic diecezji po Kongresie Wiedeńskim doprowadziła też do tego, że od roku 1818 parafia ma już niezależnego, stałego proboszcza<sup>30</sup>.

---

<sup>23</sup> Archiwum Diecezjalne we Włocławku (ArDWł), Akta biskupów kujawsko-pomorskich (ABKP). Wiz. 13(74), s. 233.

<sup>24</sup> ArDWł, ABKP. Wiz. 55(91), s. 36v.

<sup>25</sup> Tamże, s. 37v–38.

<sup>26</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 257.

<sup>27</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, dz. cyt., s. 313.

<sup>28</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 88.

<sup>29</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 256.

<sup>30</sup> RDWł, 2011, s. 137.

Wcześniej zaważyliśmy, że pierwotna świątynia św. Jana, istniała już w XI wieku, choć prawdopodobnie w innym miejscu. Zapewne wyżej wspomniane kolejne zmiany patronów świątyni związane były z jej gruntownym remontem, a może nawet budową nowego kościoła. Zasadnym wydaje się stwierdzenie, że obecnie istniejąca świątynia powstała w 1538 roku<sup>31</sup>. Choć prowadzone w ostatnich latach prace ziemne ukazały fragmenty muru ceglanoego, który może świadczyć, że była to wcześniejsza świątynia parafialna. Niestety nie podjęto gruntownych prac archeologicznych.

Najstarszą z dziś istniejących budowli sakralnych Włocławka jest kościół św. Witalisa. Powstał około roku 1330 roku<sup>32</sup>, z fundacji Macieja Gołańczewskiego. Przez kilkadziesiąt lat do roku 1411 pełnił on funkcję kościoła biskupiego, był to czas po zniszczeniu przez Krzyżaków katedry romańskiej, a przed oddaniem do użytku katedry gotyckiej. Po tym czasie był wykorzystywany jako świątynia szpitalna, gdyż w pobliżu znajdował się szpital-przytułek dla starych i chorych.

Po powstaniu w roku 1569 seminarium duchownego, dawne zabudowania szpitalne razem z kościołem przekazano tej instytucji<sup>33</sup>. W latach 1720–1865 posługę w tej świątyni i w seminarium sprawowali misjonarze św. Wincentego à Paulo<sup>34</sup>. Oni też znacznie ożywili duszpasterstwo w mieście. W 1778 r. podjęto działania, aby przeznaczyć świątynię na cerkiew. Jednak w roku 1843 wybudowano nową część zabudowań seminarium duchownego, łącząc ją w całość z kościołem. Odtąd stał się on budowlą przeznaczoną tylko dla kleryków, przy okazjonalnym uczestnictwie mieszkańców Włocławka.

Kolejnym kościołem istniejącym we Włocławku była świątynia św. Stanisława. Wybudowana została nad Wisłą, w miejscu, gdzie stała romańska katedra, zniszczona przez Krzyżaków w roku 1329. Powstała jednak dopiero w ponad sto lat później. Świątynię tę wystawił bp Jakub Sienieński, a konsekrował we wtorek wielkanocny roku 1474<sup>35</sup>. Wybudowana została na zasadzie muru pruskiego. Po 50 latach uległa ona zniszczeniu. Dlatego też biskup Maciej Drzewicki wystawił nowy kościół drewniany i konsekrował pod tym samym wezwaniem w dniu 24 VII 1524 r. Przy tym kościele swoje lokum mieli psalterzyści posługujący w katedrze<sup>36</sup>.

---

<sup>31</sup> W. Frątczak, *Kościół św. Jana Chrzciciela we Włocławku*, Włocławek 2002, s. 5.

<sup>32</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 83

<sup>33</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, dz. cyt., s. 315.

<sup>34</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 277.

<sup>35</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, dz. cyt., s. 315.

<sup>36</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 289.



Bp Jędrzej Lipski w roku 1625 sprowadził do Włocławka reformatów i osadził ich przy tej świątyni, urządzając tam prowizoryczny klasztor<sup>37</sup> (zakonnicy mieszkali tam do roku 1644, kiedy powstał ich właściwy klasztor). Następnie bp Maciej Łubieński przeznaczył tę świątynię i prowizoryczne zabudowania na schronisko dla kapłanów emerytów. Ta drewniana budowla została zniszczona przez Szwedów w roku 1657. Ponownie została odbudowana w 1684 r. przez kanonika Aleksandra Magnuskiego<sup>38</sup>, który obok kościoła wybudował ponadto trzy domy dla kapłanów emerytów i psalterzystów katedralnych. W roku 1778 próbowano zająć ją na świątynię dla prawosławnych żołnierzy rosyjskich. Niestety z powodu braku funduszy budowla zmierzała do upadku. Ostatecznie między rokiem 1818 a 1819 została rozebrana, a odzyskane drewno przeznaczono na budowę drewnianej kaplicy Świętego Ducha w Brześciu<sup>39</sup>.

Kościół pw. Wszystkich Świętych miał dwie fazy swego istnienia. Pierwsza drewniana świątynia istniała w latach 1600–1639. Była otoczona cmentarzem, na którym chowano zmarłych na skutek zarazy, bez różnicy wiary. Budowlę wystawił obywatel miasta Włocławka, Stanisław Romantowski. Natomiast, gdy jego syn Wojciech zaczął budować w 1639 r. klasztor dla franciszkanów, dawne uposażenie kościoła Wszystkich Świętych przeniesiono na nowo wystawiony nieco bliżej miasta kościół św. Wojciecha<sup>40</sup>.

Natomiast dotychczasowe wezwanie Wszystkich Świętych przejęła nowa świątynia klasztorna reformatów, powstała w latach 1639–1644. Fundatorami jej byli małżonkowie Wojciech i Dorota Romantowscy<sup>41</sup>, a konsekracji jej dokonał bp Piotr Mieszkowski w dniu 17 X 1644 r.<sup>42</sup> Z czasem świątynia została rozbudowana. Klasztor i świątynia były napadane i pustoszone w roku 1657 przez Szwedów, a w 1769 r. przez Moskali. W świątyni prowadzono rozbudowane duszpasterstwo. Przy konwencji w roku 1815 powstała również szkoła elementarna, którą wzywali m.in. Julian Ursyn Niemcewicz w 1817 r. i namiestnik Królestwa Polskiego gen. Józef Zajączek w roku 1819<sup>43</sup>.

---

<sup>37</sup> Tamże, s. 289.

<sup>38</sup> ArDWł, ABKP. Wiz. 14(75), k. 75.

<sup>39</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej*, dz. cyt., s. 315.

<sup>40</sup> ArDWł, ABKP. Wiz. 13(74), s. 234. W wizytacji była mowa o kaplicy św. Wojciecha poza miastem.

<sup>41</sup> ArDWł, ABKP. Wiz. 13(74), s. 251.

<sup>42</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 95.

<sup>43</sup> M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 285–286.

Fundatorem wspomnianego kościoła św. Wojciecha był Wojciech Romantowski, który posiadał rozległe dobra przy dzisiejszej ulicy Brzeskiej. W oparciu o wolę fundatora w tej drewnianej świątyni odprawiano dwie Msze święte tygodniowo. Niestety już w 1692 r. kościół wymagał gruntownej przebudowy, a właściwie wybudowania nowej świątyni. Dokonał tego pracujący przy tym kościele ks. Marcin Protwicz (Protfciz), który w latach 1692–1695 postawił budowlę drewnianą, konsekrowaną przez sufragana wrocławskiego Andrzeja Albinowskiego<sup>44</sup>. W roku 1778 próbowano zająć kościół na cerkiew, ale stanowisko władz diecezjalnych uniemożliwiło te działania. Niestety w roku 1821, na skutek decyzji władz cywilnych, został on oddany do użytku protestantów<sup>45</sup>.

Dla porządku przypomnijmy również, że na prawym brzegu Wisły, a więc nie w granicach ówczesnego Wrocławka, w latach 1242–1252 cystersi wystawili kościół pw. Najświętszej Maryi Panny i św. Gotarda<sup>46</sup>. Świątynia związana była z klasztorem i szpitalem, co zapewne określało łacińskie słowo *xenodocium*, które w swojej nazwie łączyło: szpital, przytułek i gościniec dla podróżnych. Fundacja ta zapewne była związana z realizowaną wtedy przez cystersów misją nawracania Prusów<sup>47</sup>. Zniechęceni jednak najazdami Prusów, cystersi odeszli stąd. Kościół, przeniesiony nad Wisłę, istniał jako świątynia parafialna dla Szpetala do początków XIX wieku.

## 5. Rozwój organizacji parafialnej w XX wieku

Z czasem rozumienie duszpasterstwa się zmieniało, miasta stały się bardzo ludne, trudno już mówić o jednej wspólnocie w większych ośrodkach, powstała więc potrzeba tworzenia oddzielnych parafii. Od tej pory każda z nich musiała podejmować pełen zakres działań duszpasterskich. W większych środowiskach te przemiany organizacyjne dokonały się na przełomie XIX i XX wieku, natomiast we Wrocławku dopiero w latach dwudziestych XX wieku.

### 5.1. Parafia św. Jana

Pierwszą i przez wieki jedyną parafią we Wrocławku była wyżej już wspomniana parafia św. Jana, która swym zasięgiem obejmowała teren

---

<sup>44</sup> ArDWI, ABKP. Wiz. 14(75), k. 76.

<sup>45</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, dz. cyt., s. 317.

<sup>46</sup> M. Morawski, *Monografia Wrocławka*, dz. cyt., s. 293.

<sup>47</sup> W. Kujawski, *Parafie diecezji wrocławskiej*, dz. cyt., s. 317.

całego miasta i okolicznych wiosek. Kolejne powstające wspólnoty parafialne z niej były wydzielane, jeżeli nie bezpośrednio to przynajmniej pośrednio. Choć trzeba przyznać, że w roku 1935 do parafii św. Jana przyłączono Szpetal Dolny, ale była to sytuacja wyjątkowa, wynikająca z włączenia tego terenu w granice miasta<sup>48</sup>. Warto również zauważyć, że również przez całą II wojnę światową duchowni pracowali przy tej świątyni<sup>49</sup>.

Wspomnieć również trzeba, że przy tym kościele w latach międzywojennych funkcjonowała parafia garnizonowa pw. św. Michała Archanioła. Swoją opieką duszpasterską obejmowała żołnierzy i ich rodziny zamieszkałych na terenie powiatów: włocławskiego, nieszawskiego, lipnowskiego i rypińskiego<sup>50</sup>. Podobnie, w latach 1945–1949 funkcjonowało duszpasterstwo wojskowe, choć zapewne już nie była to parafia.

## 5.2. Parafia św. Stanisława

Chronologicznie, drugą parafią we Włocławku, była erygowana przez bp. Stanisława Zdzitowieckiego w dniu 2 II 1922 roku parafia św. Stanisława Bp i M<sup>51</sup>. Powstała ona w dzielnicy zwanej „Kokoszką”. Początkowo posługę sakramentalną dla tej parafii sprawowano w katedrze, a pogrzeby odprawiano w klasztorze. Dzięki znacznemu zapisowi przemysłowca włocławskiego Leona Bojańczyka rozpoczęto budowę. Tymczasowy kościół zaprojektowany przez architektów Dąbrowskiego i Stefana Narębskiego, poświęcił bp S. Zdzitowiecki w dniu 31 XII 1922 r.<sup>52</sup>

Projekt obecnej świątyni, w stylu neobarokowym, przygotował architekt Adolf Buraczewski. Świątynię zaplanowano jako budowlę o trzech nawach, zbudowana została na planie krzyża, z kopułą na przecięciu nawy i transeptu. Prace budowlane rozpoczęto w roku 1925, a już 19 IX

---

<sup>48</sup> *Dekret odłączenia Szpetala Dolnego od parafii Szpetal Górny i jednocześnie przyłączenie go do parafii św. Jana we Włocławku*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” (KDWi), 29(1935), s. 66.

<sup>49</sup> W. Frątczak, *Diecezja włocławska w okresie II wojny światowej*, Włocławek 2013, s. 213.

<sup>50</sup> *Parafia Najświętszego Zbawiciela we Włocławku*, oprac. K. Rulka, Włocławek 2008, s. 157.

<sup>51</sup> Granica parafii św. Stanisława przebiegała: Szosą Kowalską, aleją Szopena, ul. Warszawską, ul. Kilińskiego (Wspólna), ul. Gęsią do toru kolejowego. Wjeżdżając od południa do Włocławka wszystko, co było na lewo od tej linii, należało do nowej parafii. Do niej też należały miejscowości: Kapitułka, Krzywe Błota (Falbanka), Lisek, Łanieszczyzna, Łuba, Płaszczynna, Przyruda, Ruda, Słodowo, Świech, Warząchewka Polska i Warząchewka Niemiecka. Zob. *Erekcja nowej parafii we Włocławku*, KDWi, 16(1922), s. 101–102.

<sup>52</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 103.

1926 r. bp Wojciech Owczarek dokonał poświęcenia fundamentów i wmurował akt erekcyjny. Do 1939 r. wybudowano i oddano do użytku nawę główną, nawy boczne i dwie zakrystie. Po zakończeniu II wojny światowej wykonano prezbiterium i kopułę. Tak przygotowany kościół konsekrował bp Antoni Pawłowski w roku 1958. Po tej uroczystości prowadzono dalsze prace budowlane w świątyni. Wnętrze zostało wykonane według projektu Antoniego Bisagi. W roku 1995 pomalowano świątynię według projektu Włodzimierza Kaniewskiego, a w roku 1996 w oknach wewnętrznych zainstalowano witraże autorstwa Elżbiety i Andrzeja Bednarskich, natomiast w 1997 r. zamontowano pamiątkowe tablice autorstwa Stanisława Mystka.

W roku 1999 papież Jan Paweł II zaliczył pierwszego proboszcza parafii, ks. Józefa Straszewskiego, w poczet 108 męczenników II wojny światowej.

### **5.3. Parafia Chrystusa Króla (Rózinowo)**

Trzecią parafią na obecnym terenie miasta była ta zorganizowana przy kościele Chrystusa Króla. Budowę tej świątyni rozpoczęto w roku 1932 na terenie ówczesnej wsi Rózinowo. Przy powstającej świątyni bp Karol Radoński erygował w roku 1933 parafię Chrystusa Króla<sup>53</sup>. Przed wybuchem II wojny światowej ukończono jej budowę. Niestety w roku 1941 Niemcy wysadzili kościół.

Powstały gruz wykorzystano do utwardzenia drogi. Po wojnie przystąpiono do odbudowy kościoła według pierwotnych planów. W dniu 10 X 1948 r. bp Karol Radoński konsekrował nową świątynię<sup>54</sup>. Kościół jest budowlą jednonawową, z cegły, otynkowaną i pokrytą blachą.

### **5.4. Parafia Serca Jezusowego (orionistów)**

W czasach międzywojennych jedną z najbardziej zaniedbanych dzielnic Włocławka było Grzywno. Do pracy na tym terenie zgłosili się księża orioniści. W roku 1934 ks. Henryk Demrych zbudował tu małą kaplicę. Zaczęto też budować niewielki kościół i dom zakonny. Po powstaniu świątyni, bp Karol Radoński w dniu 6 III 1935 erygował parafię Serca

---

<sup>53</sup> Powstała z parafii włocławskiej św. Jana, wienieckiej i lubańskiej. Parafia obejmowała: Rózinowo, Leopoldowo, stację kolejową Brzezie, Korabniki, Krzywą Górę, część Zazamcza (aż do linii lasu, na czwartym kilometrze szosy nieszawskiej), ponadto osiedla Piekut i Ośle. Zob. *Dekret o utworzeniu nowej parafii w Rózinowie*, KDWł, 28(1934), s. 1–2.

<sup>54</sup> *Diecezja Włocławska 2000*, dz. cyt., s. 91

Jezusowego<sup>55</sup>. W roku 1936 oddano do użytku część „Małego Cottolenga”, sprowadzono też siostry orionistki do pracy w ośrodku wychowawczym. Zarząd miasta, w roku 1937, doceniając pracę zgromadzenia, ofiarował mu plac pod budowę świątyni parafialnej. W czasie drugiej wojny światowej kapłanów aresztowano, a w roku 1942 wymordowano podopiecznych domu opieki. W roku 1947 powiększono jeszcze teren parafii odcinając od wspólnoty św. Jana wschodnie peryferie tej parafii<sup>56</sup>.

Po 10 latach pertraktacji z miastem, w roku 1979, parafia otrzymała pozwolenie na budowę nowej świątyni; prace przy jej powstaniu rozpoczęto w roku 1981. Projekt kościoła przygotował prof. Leopold Taraszkiewicz. W dniu 26 IV 1984 r. prace budowlane przy świątyni zostały zahamowane z powodu podpalenia budującego się kościoła<sup>57</sup>. Ostatecznie budowę ukończono w roku 1992. Świątynię konsekrował bp Wiesław Mering w dniu 18 VII 2004 r.

W roku 1999 byłego wikariusza tej parafii, ks. Franciszka Drzewieckiego, papież Jan Paweł II ogłosił błogosławionym w gronie męczenników II wojny światowej.

### 5.5. Parafia Ducha Świętego (Michelin)

W roku 1935, w ówczesnej wsi Michelin, należącej wtedy do parafii Kruszyn, msze odprawiano pod krzyżem. Pierwsza kaplica została zbudowana w latach 1935–1936, staraniem ks. Piotra Załuski, proboszcza w Kruszynie, i miejscowej ludności. Do istniejącej już kaplicy w roku

---

<sup>55</sup> Powstała z parafii św. Jana i św. Stanisława. Granice parafii prowadziły od alei Szopena, wzdłuż toru kolejki fabrycznej prowadzącego do Celulozy, aż do ul. Stodólnej, następnie tą ulicą i Żytnią do lasu miejskiego, tak iż lewa strona tychże ulic pozostaje przy parafii św. Jana. Za lasem obejmuje osiedle Ostrowy w majątku Rybnica przy trakcie do Józefowa, Józefów i domostwa zwane Radyszyn, Jedwabna, Kowalewicz, Widuń. Dalej granica od alei Szopena biegnie w przeciwną stronę wzdłuż linii kolei Włocławek – Kutno, aż do przecięcia granicy św. Stanisława, obejmując z tej parafii wieś Warząchewka i inne domostwa położone na tym obszarze. Zob. *Dekret utworzenia w mieście Włocławku trzeciej parafii pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego*, KDWi, 29(1935), s. 65–66.

<sup>56</sup> Odtąd granica parafii miała przebiegać w sposób następujący: do rogu alei Szopena ulica Okrężną do zbiegu z ul. Łęską, przy czym z prawej strony ul. Łęska do ul. Płockiej, po obu stronach na całej długości przypada parafii Serca Jezusowego. Linia graniczna od ul. Płockiej sięga do rzeki Wisły pozostawiając fabrykę celulozy przy św. Janie, natomiast Elektrownię Miejską włączono do parafii Serca Jezusowego. Do tej parafii należeć będą również: Grędy, Łęg, Modzerowo i Suchy Kierz. Zob. *Dekret erekcji parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny przy Bazylice Katedralnej we Włocławku*, KDWi, 41(1947), s. 28.

<sup>57</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 107.

1939<sup>58</sup> dobudowano prezbiterium i dwie zakrystie. Na mocy zarządzenia bp. Karola Radońskiego 15 VII 1939 r. powstała parafia w Michelinie<sup>59</sup>, którą obsługiwał zakonnikzy kamilianie. W czasie II wojny światowej parafia przestała funkcjonować w 1941 r. Niemcy wykorzystywali budynek świątyni jako magazyn, co doprowadziło do jego dewastacji. Po wojnie jednak przywrócono go do stanu użytku staraniem ówczesnego proboszcza, ks. Stanisława Librowskiego.

Włączenie Michelina w granice Włocławka spowodowało jego szybki rozwój, a to wymagało nowego większego kościoła. W połowie więc lat osiemdziesiątych XX wieku przystąpiono do budowy nowej świątyni według projektu Jana Kopydłowskiego. Kościół został zaplanowany na rzucie krzyża greckiego i miał łączyć w sobie elementy z cegły i żelbetonu. Wykonany został jako budowla składająca się z kaplicy dolnej i właściwego kościoła górnego.

Pozwolenie na budowę wydano 29 XII 1983 r., a prace rozpoczęto w październiku 1984 r. W sierpniu 1990 r. bp Henryk Muszyński dokonał poświęcenia kaplicy dolnej. Wtedy też przeniesiono nabożeństwa do kaplicy, a stary kościół rozebrano. Kościół konsekrował w dniu 8 VI 2003 r. bp Wiesław Alojzy Mering.

## 5.6. Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (katedralna)

Wyżej już zauważono, że katedra to kościół, w którym swoją posługę sprawuje biskup, którego w sprawowaniu liturgii wspiera kapituła katedralna. Jednak po drugiej wojnie światowej, potrzeba nowej parafii, a zapewne i kwestia utrzymania tej szacownej budowli, doprowadziła do erygowania przy niej 1 III 1947 r. parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny<sup>60</sup>. Potrzeba kolejnej parafii wynikała z troski o zapewnienie opieki duszpasterskiej zwiększającej się liczby mieszkańców śródmieścia.

---

<sup>58</sup> Rocznik Diecezji Włocławskiej na rok 1939, potwierdza istnienie kaplicy publicznej w Michelinie pw. Świętego Ducha, istniejącej na terenie parafii Kruszyn, RDWł, 1939, s. 53.

<sup>59</sup> Dekret wydano 24 VI 1939. Zob. *Diecezja włocławska 2000*, s.109.

<sup>60</sup> Granice parafii zostały określone w sposób następujący: po prawej stronie Wisły Dolny Szpetal; a po lewej od ul. Bulwary granice pójdzie ul. Wiślaną do ul. Tumskiej, stąd w lewo ul. Tumską i Łęską do rogu ul. Kowalskiej, następnie ulicami Kowalską i Królewiecką do alei Szopena. Wszystkie domy po prawej stronie tej drogi należą do parafii katedralnej, a po lewej do św. Jana. Od zbiegu ul. Królewieckiej i Alei Szopena, dalej ul. Warszawską do Placu Wolności, ul. Kościuszki do dworca kolejowego i dalej torem kolei toruńskiej do granicy parafii Rózinowo. Zob. *Dekret erekcji Parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny przy Bazylice Katedralnej we Włocławku*, KDWł, 41(1947), s. 27–29.

Między innymi dla pobudzenia kultu eucharystycznego w roku 1969 urządzono nową kaplicę Najświętszego Sakramentu<sup>61</sup>.

## 5.7. Parafia Najświętszego Zbawiciela

Bp Antoni Pawłowski w dniu 19 IV 1958 r. powołał do istnienia parafię Najświętszego Zbawiciela<sup>62</sup>. Pierwotny obszar parafii<sup>63</sup> był trzykrotnie powiększany: w roku 1981<sup>64</sup>, 1990<sup>65</sup> i 2009<sup>66</sup>.

Parafia rozpoczęła samodzielnie pracować w roku 1960<sup>67</sup>. Przez długie lata, bo aż do 1988 r. tymczasowym kościołem parafialnym była kaplica przy ul. Jagiellońskiej 13/15.

Zezwolenie na budowę obecnej świątyni uzyskano w grudniu 1980 roku, ostateczną lokalizację przyznano w roku 1982. Kamień węgielny pod budowę świątyni wmurował bp Jan Zaręba w dniu 5 V 1985 r. Nabożeństwa w nowym kościele zaczęto odprawiać w roku 1988. Świątynię konsekrował bp Bronisław Dembowski w dniu 12 IV 1993<sup>68</sup>. Projektantem kościoła był architekt Ludwik Mackiewicz, a konstrukcję opracował Bohdan Trębicki. Wyposażenie wnętrza świątyni w całości zaprojektował ks. Tadeusz Furdy-

---

<sup>61</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 83.

<sup>62</sup> Dekret wydano w dniu 19 kwietnia, a wszedł w życie z dniem następnym, czyli 20 IV 1958 r. Zob. Dekret erekcyjny Parafii Zbawiciela we Włocławku, w: *akta Dziekana Włocławskiego I*.

<sup>63</sup> Granica parafii biegła środkiem ul. Reymonta, ul. Marchlewskiego (obecnie ul. św. Antoniego), alei Chopina i od strony parafii Najświętszego Serca Jezusowego wzdłuż toru kolejowego. Zob. *Parafia Najświętszego Zbawiciela we Włocławku*, dz. cyt., s. 20.

<sup>64</sup> Bp Jan Zaręba powiększył terytorium parafii w dniu 15 VI 1981 r., włączając do niej z parafii św. Stanisława: aleję Chopina (numery nieparzyste), ul. Nowomiejską, Obrońców Pokoju (obecnie Wolność), Okrzei, Południową, Rakutowską, Świerczewskiego (obecnie Bojańczyka – prawą stronę od al. Chopina do nr 18), Wronią, Ciasną, Dygasińskiego. Zob. tamże, s. 97.

<sup>65</sup> W roku 1990 bp Henryk Muszyński powiększył parafię przyłączając do niej z parafii Najświętszego Serca Jezusowego ulice: 22 Lipca (obecnie Okrężna) od nr 5 do 17 i Armii Czerwonej (obecnie Stodólna) od nr 1 do 13 oraz od nr 2 do 16a. Z parafii św. Jana ulice: 22 Lipca od nr 2 do 16, Armii Czerwonej 15–31, całą PCK, Kasprowicza, Jesionową, Paderewskiego, pl. Staszica, Chmielną 1–15 i 2–12, Reymonta 2–44 oraz Młynarska 1. Zob. tamże, s. 113.

<sup>66</sup> Dekret z 22 III 1990 r. określał rozgraniczenie parafii św. Jana Chrzciciela i Zbawiciela w ten sposób, że do parafii Najświętszego Zbawiciela należała ul. Stodólna od skrzyżowania z ul. Okrężną do ul. Żytniej po obu stronach. Natomiast dekret z 2009 potraktował nowo powstałą ul. Celulozową i powstałe tam osiedle jako przedłużenie ul. Stodólnej na tymże odcinku. Tym samym ten teren wyłączono z parafii św. Jana Chrzciciela i włączono do parafii Zbawiciela. Zob. *Dekret zmieniający granice parafii Najświętszego Zbawiciela we Włocławku*, „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika”, 92(2009), s. 98.

<sup>67</sup> *Parafia Najświętszego Zbawiciela we Włocławku*, dz. cyt., s. 24.

<sup>68</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 93.

na, natomiast projekt wnętrza w ceramice wykonał artysta plastyk Antoni Bisaga. Organizatorem parafii był ks. Stanisław Anzorge<sup>69</sup>.

Kościół w latach 1992–2002 pełnił funkcję świątyni parafii garnizonowej Wojska Polskiego. Po ustaleniach między biskupem wrocławskim i biskupem polowym Wojska Polskiego podjęto decyzję, że przy kościele Najświętszego Zbawiciela zostanie utworzona parafia personalna dla żołnierzy. Natomiast proboszcz parafii, ks. Zbigniew Szygenda, będzie również kapelanem wojskowym. Parafia obejmowała opieką duszpasterską katolików będących żołnierzami zawodowymi wraz z mieszkającymi z nimi małżonkami, dziećmi, także dorosłymi i innymi krewnymi, żołnierzami zasadniczej służby wojskowej i cywilnymi pracownikami Wojska Polskiego. Kapelan objął swą działalnością duszpasterską osoby wojskowe, również byłych żołnierzy zawodowych i kombatantów. Do jego głównych obowiązków należało udzielanie im sakramentów, także na poligonie, poznawanie ich poprzez wizyty w poszczególnych rodzinach, a także czuwanie nad formacją religijną. Parafia wojskowa wpisywała się również w duszpasterstwo całego miasta, uczestnicząc w uroczystościach religijnych i patriotycznych. Przykładem tego może być przygotowanie ołtarza i udział w procesji Bożego Ciała, w Drodze krzyżowej, a także uświetnianie innych uroczystości religijnych. Niestety w ramach reorganizacji struktur Wojska Polskiego w dniu 16 VI 2002 jednostka 3. Wrocławskiego Pułku Drogowo-Mostowego im. gen. Karola Sierakowskiego opuściła Wrocław i tym samym zakończyła działalność parafia garnizonowa. Warto również zauważyć, że przy tej świątyni od 2005 roku funkcjonowało przez kilka lat duszpasterstwo policji, choć nie miało ono formy parafii personalnej<sup>70</sup>.

## 5.8. Parafia Wszystkich Świętych (reformatów)

Parafia przy klasztorze franciszkanów-reformatów powstała stosunkowo późno, bo w roku 1969<sup>71</sup>, choć franciszkanie przybyli do Wrocławka już

---

<sup>69</sup> *Parafia Najświętszego Zbawiciela we Wrocławku*, dz. cyt., s. 195.

<sup>70</sup> K. Opatowicz, *Opieka duszpasterska nad wojskiem i policją*, w: *Parafia Najświętszego Zbawiciela we Wrocławku*, dz. cyt. s. 157–162.

<sup>71</sup> Parafia powstała z parafii katedralnej i św. Stanisława. Granice parafii: od wschodu i południa ul. Obrońców Stalingradu (Królewiecka), na odcinku od ul. Piekarskiej do ul. Warszawskiej, dalej ul. Starodębską do torów kolejowych. Od zachodu tory kolejowe do ul. Wojska Polskiego, która jednak pozostaje przy katedrze. Następnie od północy granica biegnie pasażem, przy teatrze miejskim i kościele ewangelickim do ul. Waryńskiego (Brzeską), przechodząc w ul. Piekarską do 3 Maja, ul. Przedmiejską do ul. Obrońców Stalingradu, ul. Zduńską do ul. Obrońców Stalingradu i tą ulicą na przestrzeni od ul. Piekarskiej do



w 1625 r., a od 1644 r. ośrodkiem ich działalności duszpasterskiej stał się klasztor z kościołem, tworzące razem zamknięty czworobok. W kolejnych latach powstała kaplica, wieże wykonano w latach 1764–1775, stacje Drogi krzyżowej powstały w 1768 r. Ołtarz św. Antoniego powstał również w drugiej połowie XVIII. Ołtarz św. Franciszka powstał w roku 1913, autorstwa A. Kowalskiego. W bocznym ołtarzu umieszczono obraz męczenników franciszkańskich II wojny światowej, autorstwa Zbigniewa Purczyńskiego.

W roku 1998 powrócił do kościoła obraz Matki Bożej Łaskawej, przy którym rozwinął się kult Najświętszej Maryi Panny. Jego rozwój był tak znaczny, że bp Wiesław Mering ustanowił w dniu 28 XI 2009 r. sanktuarium Matki Bożej Łaskawej Niezawodnej Nadziei. W rok później, 2 X 2010 r., pasterz diecezji koronował obraz Matki Bożej koronami papieskimi.

Od roku 1960 w kaplicy bocznej funkcjonuje wieczysta adoracja Najświętszego Sakramentu, z adoracją związana była również stała możliwość spowiedzi.

### **5.9. Parafia św. Józefa (Zazamcze)**

Szybki rozwój włocławskiej dzielnicy Zazamcze, wymógł potrzebę powstania parafii. Pozwolenie na budowę kościoła uzyskano w roku 1974. Projektantem kościoła był W. Pieńkowski. W dniu 6 VI 1976 r. pobłogosławiono plac pod budowę, a 11 IX 1977 r. bp Jan Zaręba wmurował kamień węgielny. Prace budowlane postępowały bardzo szybko i już w dniu 11 VI 1978 r. poświęcono dolny kościół wraz z zapleczem katechetycznym. Po oddaniu do użytku zaplecza duszpasterskiego w dniu 8 IX 1978 r. bp Jan Zaręba erygował parafię św. Józefa<sup>72</sup>. Natomiast w dniu 5 X 1986 r. ten sam biskup konsekrował świątynię. Organizatorem parafii i budowniczym kościoła był ks. Michał Pietrzak.

Kościół został zbudowany z cegły na rzucie prostokątnym o dwóch nawach. Granicę podziału naw stanowią słupy żelbetonowe, które wspierają strop. Na ścianie prezbiterium umieszczono krucyfiks powstały w pierwszej połowie XV wieku. W prezbiterium umieszczono figurę św. Józefa

---

ul. Warszawskiej. Zob. *Nowa parafia Wszystkich Świętych we Włocławku. Dekret erekcyjny...*, KDWi, 52(1969), s. 102–103.

<sup>72</sup> Powstała z parafii katedralnej i św. Stanisława, a obejmowała dzielnicę Zazamcze-Przylesie. Okręg parafialny prowadził od granicy z parafią Różinowo brzegiem rzeki Wisły do ul. Hutniczej, środkiem ul. Hutniczej do torów kolejowych, torami kolejowymi do rzeki Zgłowiączki, rzeką Zgłowiączką do granicy z parafią Wieniec. Zob. *Dekret erekcji parafii przy kościele św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny we Włocławku*, KDWi, 61(1978), s. 219.

z drewna lipowego, projektu Jerzego Machaja, wykonaną przez Marka Sitariego. Na frontowej ścianie świątyni znajduje się płaskorzeźba św. Józefa, projektu również J. Machaja, a wykonana przez Andrzeja Bernera i Tomasza Sękowskiego z Warszawy<sup>73</sup>.

### **5.10. Parafia Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski (Zawiśle)**

Rozwój miasta na prawym brzegu Wisły doprowadził do powstania tam nowego osiedla, tzw. Zawiśla. To tu właśnie, w dniu 14 VIII 1982, erygowano parafię Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski<sup>74</sup>. Pierwotnie do celów liturgicznych używano prowizorycznej kaplicy urządzonej w baraku.

Kościół Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski rozpoczęto budować po poświęceniu placu 15 VIII 1982 r. Kamień węgielny wmurowano 1 IX 1985 r. Projektantem kościoła jest Jan Kopydłowski, natomiast witraż na ścianie ołtarzowej, autorstwa Elżbiety i Jana Bednarskich, stanowi tło dla krucyfiksu; obraz Matki Bożej Częstochowskiej jest autorstwa Józefa Stolarza<sup>75</sup>. Tabernakulum wykonał Stanisław Mystek. Świątynię konsekrował w dniu 3 XII 2000 r. bp Bronisław Dembowski<sup>76</sup>. Organizatorem parafii i budowniczym świątyni był ks. Teodor Lenkiewicz<sup>77</sup>.

### **5.11. Parafia św. Maksymiliana Marii Kolbego (Południe)**

Szybki rozwój Włocławka powodował powstawanie nowych osiedli, w tym również dzielnicy Południe. Niestety władze miejskie nie planowały w tej dzielnicy kościoła. Dopiero na skutek działań wiernych i ówczesnego ordynariusza diecezji władze w dniu 2 VII 1982 r. wydały zgodę na budowę świątyni. W dniu 11 VI 1983 r. bp Jan Zaręba erygował parafię pw. św. Maksymiliana<sup>78</sup> i powierzył ją ks. Leszkowi Tokarskiemu. Projekt

---

<sup>73</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 97.

<sup>74</sup> Powstała z parafii katedralnej i niewielkiej części parafii Szpetal Górny, obejmowała dzielnicę Zawiśle. Granica parafii wzdłuż rzeki Wisły oraz do granic parafii Szpetal Górny. Do parafii należy również Łęg-Witoszyn położony nad Wisłą, a będący przedłużeniem ul. Grodzkiej. Zob. *Dekret erekcji parafii Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski na Zawiślu we Włocławku*, KDWł, 65(1982), s. 212–213.

<sup>75</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s. 100.

<sup>76</sup> T. Lenkiewicz, *Przez 25 lat na Zawiślu*, Włocławek 2007, s. 145

<sup>77</sup> Tamże, s. 15.

<sup>78</sup> Powstała z parafii św. Stanisława, na terenie dzielnicy Południe CD. Granica przebiega od torów prosto do ul. Kruszyńskiej, następnie środkiem ul. Dziewińskiej do przyszłego ronda przy ul. Dzierżyńskiego (Wiejskiej), dalej ul. Prusa, ul. Noakowskiego do granicy parafii Świętego Ducha (Michelin) poprzez szosę prowadzącą do Brześcia Kujawskiego. Zob. *Dekret erekcji parafii św. Maksymiliana we Włocławku*, KDWł, 66(1983), s. 124.

kościół opracował Jerzy Kociołowicz, a projekt konstrukcyjny wykonał Józef Strzelecki. We wrześniu 1984 r. rozpoczęto prace budowlane. W dniu 15 IX 1985 r. bp Jan Zaręba wmurował kamień węgielny pod powstającą świątynię. Pierwszą pasterkę, w roku 1992, odprawił tam bp Bronisław Dembowski. Natomiast w dwa lata później, 22 kwietnia, biskup pomocniczy wrocławski Roman Andrzejewski poświęcił kaplicę Matki Bożej. W latach 1996–1999 zamontowano witraże autorstwa Marka Poczwardowskiego, natomiast w latach 1997–1998 wykonano wieżę<sup>79</sup>. Po śmierci pierwszego proboszcza wykonanie wystroju wnętrza przypadło kolejnemu proboszczowi, ks. Lesławowi Politowskiemu.

### **5.12. Parafia Narodzenia NMP i św. Jana Ewangelisty (Południe)**

Bp Jan Zaręba erygował parafię pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Apostoła i Ewangelisty w dniu 25 III 1984 r.<sup>80</sup> i powierzył ją ks. Bronisławowi Kazimierzowi Grabowskiemu. Po kilkunastu latach funkcjonowania parafii dokonano jednak pewnych korekt na granicy z parafią św. Stanisława<sup>81</sup>. Prace budowlane rozpoczęto w maju 1985 r. Kamień węgielny, wyjęty z kościoła św. Anny w Jerozolimie, poświęcono i wmurowano w dniu 9 VIII 1986 r.

Projekt kościoła przygotował Jerzy Kociołowicz. Projekt zakładał powstanie kościoła trójnawowego, z półkolistym prezbiterium, całość o konstrukcji żelbetowej. Ściany budowli i wieża w kształcie spirali wykonane zostały z czerwonej cegły.

Świątynia była budowana w ten sposób, że najpierw powstała boczna nawa, w której sprawowano posługę sakramentalną od 20 X 1993 r., a całość zaczęła funkcjonować od listopada 1999 r.<sup>82</sup> Wystrój kościoła wykonany został w pracowni Jana Funka.

---

<sup>79</sup> *Diecezja wrocławska 2000*, dz. cyt., s. 113.

<sup>80</sup> Powstała z parafii św. Stanisława na Osiedlu Południe. Granica parafii od wschodu przebiega od ul. Noakowskiego do ul. Dzierżyńskiego (Wiejskiej) przecinającej się z ul. Prusa i Słoneczną. Dalej na północ do ul. Słonecznej na wprost ogrodów działkowych przy rzece Zgłowiączce. Następnie od strony zachodniej wzdłuż rzeki Zgłowiączki, czyli wzdłuż granicy z parafią św. Józefa, a od południa wzdłuż granicy z parafią Ducha Świętego (Michelin) i św. Maksymiliana szosą brzeską do wysokości ul. Noakowskiego. Zob. *Dekret erekcji parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Apostoła i Ewangelisty we Wrocławku*, KDWł, 67(1984), s. 90–91.

<sup>81</sup> Odłączono z parafii Narodzenia domy przy ul. Wiejskiej o numerach: 47, 47a, 47b, 49 i przyłączono je na powrót do parafii św. Stanisława. Zob. *Dekret korygujący granice parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Stanisława we Wrocławku*, KDWł, 79(1996), s. 129–130.

<sup>82</sup> *Diecezja wrocławska 2000*, dz. cyt., s. 115.

### 5.13. Parafia Matki Bożej Fatimskiej (pocieszycieli)

Decyzja o powstaniu parafii przy tamie na Wiśle dojrzewała już wcześniej, przyczyną jej była znaczna odległość do ówczesnego kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego. Natomiast wezwanie kościoła i parafii, Matki Bożej Fatimskiej, było następstwem odbywającej się w roku 1996 peregrynacji figury Matki Bożej z Fatimy po diecezji włocławskiej. Erekcja parafii nastąpiła w roku 1997<sup>83</sup>. Organizowanie parafii powierzono Zgromadzeniu Braci Pocieszycieli z Getsemani<sup>84</sup>.

Architekt Marian Rozwarski zaprojektował dla tej parafii zespół budynków, który ciągle jest w fazie realizacji. W pierwszym etapie, w latach 2004–2008, wybudowano dom zakonny; w drugim, w latach 2009–2010, powstała kaplica. W trzecim powstanie kościół Matki Bożej Fatimskiej.

Podczas uroczystości dziękczynnych za beatyfikację ks. Jerzego Popiełuszki, w dniu 12 IX 2010 r., bp Wiesław A. Mering wprowadził do kaplicy relikwie tego męczennika. W jej murach umieszczono kamień węgielny ze Skały Konania Pana Jezusa w Getsemani, który został przekazany Zgromadzeniu przez kustosa Ziemi Świętej. Aktu poświęcenia i wmurowania tego kamienia dokonał bp Wiesław A. Mering w pierwszą rocznicę beatyfikacji ks. Jerzego, 5 VI 2011 r. W czasie tej uroczystości ustanowił on Sanktuarium Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki.

## 6. Współczesna organizacja parafialna

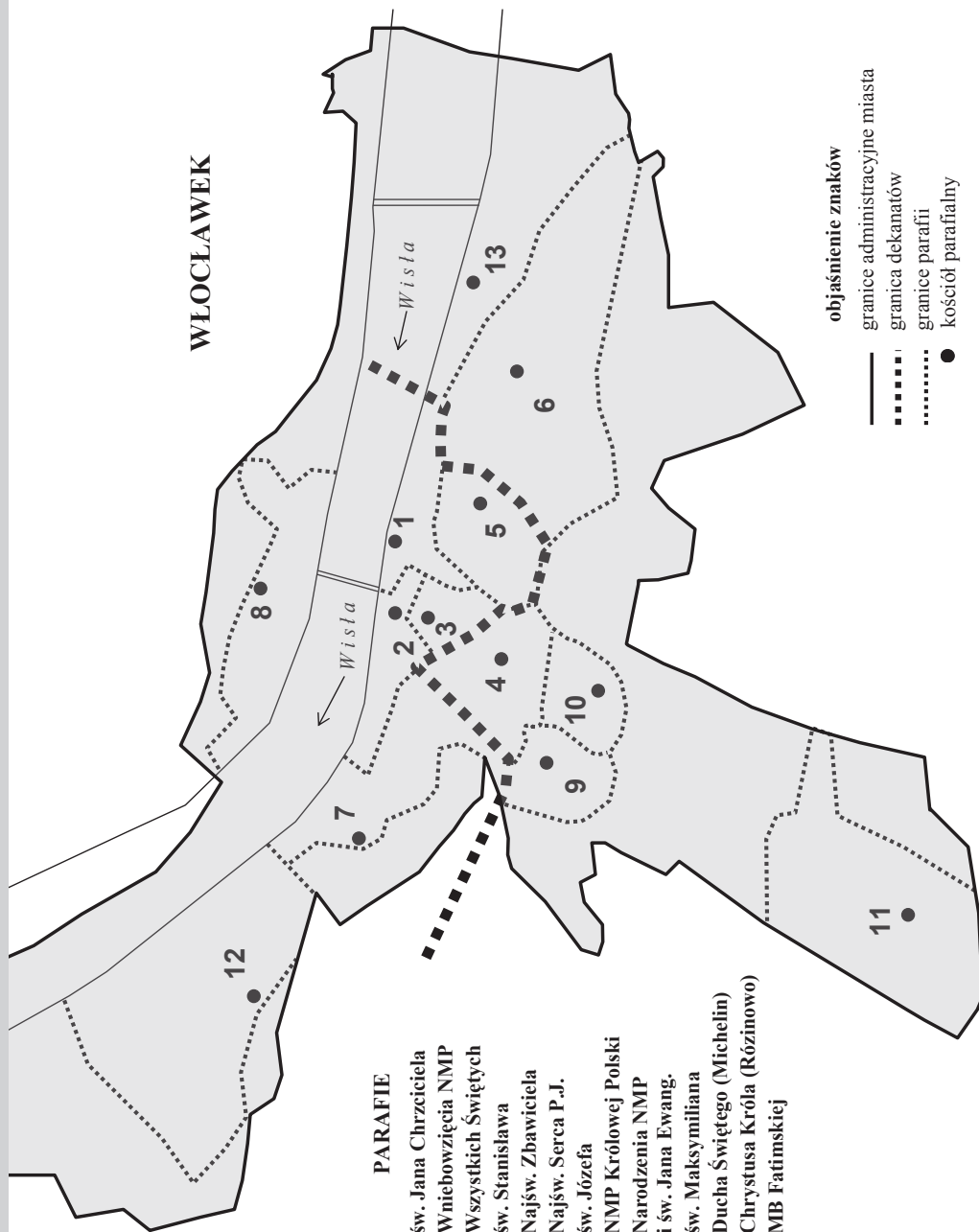
Poniżej ukážemy stan włocławskiej sieci parafialnej w roku 2011. Omówimy układ parafii od strony geograficznej, nie wnikając w ich historyczne powstanie. Motywem powstania tego punktu pracy była kwestia ukazania obecnych granic parafialnych, gdyż wcześniej ukazane były zmieniane w trakcie powstawania nowych wspólnot parafialnych. Powstało też szereg nowych ulic, które wcześniej nie były wspomniane,

---

<sup>83</sup> Powstała z parafii Najświętszego Serca Jezusowego. Parafia obejmuje ulice: Duniowską, Graniczną, Jazowską, Leonida Teligi, Myśliwską, Papieżkę, Płocką, Radyszyńską, Rozdroże, Rybnicką, Spokojną, Wschodnią, część Zielonej (od ul. Płockiej do torów prowadzących do Celulozy) oraz wsie: Grądy, Józefowo i Modzerowo. Granica z parafią Najświętszego Serca Jezusowego biegnie: granicą Modzerowa i Józefowa do ul. Rybnickiej, dalej wzdłuż ulicy do alei Kazimierza Wielkiego i obejmując Grądy do ul. Zielonej, następnie torami do ul. Barskiej (obie strony), ul. Barską do ul. Płockiej. Granica z parafią św. Jana i parafią Smólnik pozostaje starymi granicami parafii Najświętszego Serca Jezusowego. Zob. *Dekret erygujący parafię pw. Matki Bożej Fatimskiej we Włocławku*, KDWł, 80(1997), s. 373–375.

<sup>84</sup> *Diecezja włocławska 2000*, dz. cyt., s.117.

# WŁOCŁAWEK



a niektóre zmieniły swoje wcześniejsze nazwy; to wszystko przemawia za ukazaniem współczesnego obrazu granic parafialnych.

Zwiedzanie poszczególnych parafii rozpoczniemy od północnego zachodu, czyli wjeżdżając do miasta od strony Torunia, poruszając się lewym brzegiem Wisły. Najdalej wysuniętą wspólnotą z tej strony miasta jest parafia Chrystusa Króla<sup>85</sup>. Parafia dawniej była położona na terenie dawnej wsi Rózinowo. Współcześnie znacznie zmniejszona m.in. przez powstanie fabryki nawozów azotowych „Anwil” i firm jej towarzyszących. Uroczystość odpustową obchodzi się w święto Chrystusa Króla Wszechświata.

Zmierzając na południe docieramy na teren parafii św. Józefa, która powstała na terenie dawnej wsi Zazamcze, a dziś znajduje się na terenie dzielnicy miasta o tej samej nazwie<sup>86</sup>. Uroczystość odpustowa w parafii na Zazamczu obchodzona jest w dzień patrona parafii św. Józefa.

Na terenie tej parafii, w jej zachodniej części, znajduje się wieś Wieniec Zdrój, na terenie którego w latach 2006–2009, z fundacji ks. Bogumiła Lewandowskiego, powstał kościół rektorski pw. Miłosierdzia Bożego. Intencją fundatora było zorganizowanie ośrodka Miłosierdzia Bożego, w którym szerzono by kult i prowadzono rekolekcje zamknięte. Szybki jednak rozwój miejscowego uzdrowiska spowodował, że stał się on ośrodkiem duszpasterskim dla kuracjuszy.

Posuwając się dalej na południe po lewej stronie usytuowana została parafia katedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny<sup>87</sup>, powstała – jak już wcześniej zauważono – przy bazylice katedralnej. W uroczystość patronalną odprawiany jest odpust parafialny.

---

<sup>85</sup> Parafia znajduje się w granicach Włocławka i obejmują następujące ulice: Inowrocławska, Krzywa Góra, Ogrodowa, Podmiejska, Pszenna, Siewna, Tartaczna, Toruńska (parzyste od nr 132, nieparzyste od 123), Twarda, Wydymowa, Zakręt, Zatorze, Żyzna. Zob. RDWł, 2011, s. 143.

<sup>86</sup> Parafia obejmuje ulice we Włocławku: Bajeczna, Budowlanych, Chemików, Chocimska, Flisacka, Grunwaldzka, Hoża, Hutnicza, Korabnicka, Lisek, Obwodowa, Pogodna, Promienna, Przyjemna, Rajska, Rolna, Rózinowska, Ruda, Rysia, Sielska, Toruńska, Uroczą, Wesoła, Wieniecka, Żwirowa. Ponadto miejscowość Wieniec Zdrój. Zob. RDWł, 2011, s. 154.

<sup>87</sup> Parafia obejmuje ulice we Włocławku: Bednarska, Biskupia, Brzeska, Bulwary, Ceglana, Cyganka, Gdańska, Hutnicza, Kilińskiego, pl. Kopernika, Kowalska, Lunewil, Łaziemna, Łęgska (nr 69–79), 3 Maja, Królewiecka (nr 2–16), Orla, Piekarska, Piwna, Prymasa Karnkowskiego, Prymasa Wyszyńskiego, Rzeczna, Solna, Szpitalna, Toruńska (nieparzyste numery bloków: 47–63), Wieniecka (do torów), Wojska Polskiego, Zamcza, Zapiecek, Zdrojowa. Zob. RDWł, 2011, s. 133–134.

Na południe od parafii św. Józefa, a na zachód od katedralnej znajduje się parafia św. Stanisława<sup>88</sup>, powstała jako druga chronologicznie parafia Włocławka. Odpust przypada również w dzień patrona parafii.

Na zachód od tej parafii położona jest parafia Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Apostoła i Ewangelisty<sup>89</sup>. Odpust w tej parafii przypada w dniu 8 września, w uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

Na południe od parafii św. Stanisława znajduje się powstała z niej parafia św. Maksymiliana Marii Kolbego<sup>90</sup>. Odpust przypada w dzień wspomnienia patrona, 14 sierpnia.

Natomiast na południe od parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny funkcjonuje parafia Ducha Świętego<sup>91</sup>, umieszczona na terenie

---

<sup>88</sup> Parafia obejmuje ulice we Włocławku: Arentowicza, Boczna, Bojakowskiego, Borowska (parzyste), Brandt Zdany, Brdowska, Chłodna, Dąbrowskiego (parzyste), Długa, Dojazdowa, Dziewińska (parzyste), Goplana, Guzowska, Jasna, Kaliska (parzyste do 52, nieparzyste do nr 59), Kapitulna (parzyste do nr 74, nieparzyste do nr 59), Kolska, Kruszyńska (parzyste nr 2–22/24, nieparzyste nr 29 i 31), Kujawska, Lotnicza, Łanieszczyzna, Łubna, Mylna, Matrasia, Mazowiecka, Miła, Nagórskiego (tylko nr 5 i 7), Niecała, Planty, Płowiecka, Prosta, Pusta, Sienna, Skarzyńskiego, Słodowska, Smolna, Warmińska, Węglowa, Wiejska (parzyste do nr 46, nieparzyste do nr 49A), Wspólna (tylko nr 3), Wysoka (nr 4, 5, 7, 9), Zimna, Żeromskiego, Żwirki i Wigury (parzyste, nieparzyste nr 9–27), Żurska. Zob. RDWł, 2011, s. 165.

<sup>89</sup> Parafia obejmuje następujące ulice we Włocławku: Bagienna, Błotna, Gen. Dąbrowskiego, Dąbrowskiej, Gajowa, Hubala, Jelonkowa, Kapitulna, Kochanowskiego, Konopnickiej, Korczaka, Krucza, Kryniczna, Lisia, Łuba, Mystkowskiego, Nagórskiego, Noakowskiego, Orzeszkowej, Prusa, Robotnicza, Słoneczna, Słowicza, Starzyńskiego, Stawowa, Sucharskiego, Szajnowicza, Szczygła, Szuwarowa, Trzciniowa, Wiejska, Wigury, Wilcza, Wodna, Wspólna, Zacisze, Zbiegniewskiej (część), Zgodna, Ziębia, Żurawia. Ponadto na Osiedlu „Słoneczne” – bloki: Gajowa (nr 22), Kapitulna (nr 95), Krasińskiego (nr 2, 3, 6), Moniuszki (nr 1, 2), Norwida (nr 1), Skłodowskiej (nr 1, 3, 5), Wieniawskiego (nr 1, 2), Wypiańskiego (nr 2, 4), Żurawia 26. Zob. RDWł, 2011, s. 185–186.

<sup>90</sup> Parafia obejmuje następujące ulice we Włocławku: Asnyka, Broniewskiego, Dziewińska (nieparzyste), Falbanka, Filtrowa, Fredry, Gałczyńskiego, Kaliska (parzyste nr 58–106, nieparzyste od nr 69), Kruszyńska (nieparzyste od nr 41 oraz nr 30D), Łady, Matejki, Noakowskiego (nieparzyste), Nowcy, Popiela, Prusa, Sienkiewicza, Smólska, Studzienna, Wodociągowa, Zbiegniewskiej (nr 1–15). Zob. RDWł, 2011, s. 182.

<sup>91</sup> Parafia obejmuje następujące ulice we Włocławku: Bartnicka, Bluszczowa, Bociania, Botaniczna, Brzezinowa, Ciernista, Cisowa, Daleka, Dębowa, Dobra, Dolna, Drzewna, Dzika, Harcerska, Iglasta, Irysowa, al. Jana Pawła II, Jaskółcza, Jaworowa, Kaletnicza, Kolibrowa, Komarowa, Koralowa, Kościelna, Krecia, Kukulcza, Letnia, Lipowa, Liściasta, Łabędzia, Łosia, Łowiecka, Łubinowa, Metalowa, Michelińska, Mielecińska, Miodowa, Modra, Nowa, Osiedlowa, Paprocina, Parafialna, Parkowa, Pawia, Poczтова, Pszczela, Sarnia, Sępia, Skrajna, Smocza, Sokola, Sosnowa, Sowia, Strzelecka, Szkolna, Szpalerowa, Szyszkowa, Świetlana, Trawiasta, Ustronna, Wczasowa, Wiązowa, Wiewiórcza, Wiśniowa, Zachodnia, Zagajnikowa, Zajęcza, Zbieżna, Zimowa, Ziołowa, Żbikowa, Żywicza. A także miejscowość Potok. Zob. RDWł, 2011, s. 175.

dawnej wsi Michelin, a obecnie dzielnicy miasta o tej samej nazwie. Odpust parafialny odbywa się w uroczystość Zesłania Ducha Świętego<sup>92</sup>.

Po tej wyprawie na dalekie południe miasta wrócmy do parafii katedralnej. Z nią przez Wisłę sąsiaduje znajdująca się na prawym brzegu rzeki parafia Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski<sup>93</sup>. Parafia położona jest na terenie dawnej wsi Szpetal, tzw. Dolny Szpetal. Zgodnie z wezwaniem odpust obchodzi w dniu 3 maja.

Wracamy znowu na teren parafii katedralnej, z którą od wschodu sąsiaduje parafia św. Jana Chrzciciela<sup>94</sup>, chronologicznie pierwsza parafia miasta. W parafii są dwa odpusty: jeden w dniu patrona parafii, czyli 24 czerwca, i drugi ku czci Matki Bożej Częstochowskiej w ostatnią niedzielę sierpnia.

Dalej na wschód znajduje się parafia Matki Bożej Fatimskiej<sup>95</sup>, parafia obsługiwana przez Zgromadzenie Braci Poczyszycieli z Getsemani, która jednak ciągle jest w fazie budowy świątyni i sanktuarium bł. Jerzego Popiełuszki. Na terenie parafii znajduje się kaplica filialna w Modzerowie pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.

Na południe od tej parafii położona jest parafia Najświętszego Serca Jezusowego<sup>96</sup>, która powstała na terenie dawnej dzielnicy Grzywno,

---

<sup>92</sup> Tamże, s. 177.

<sup>93</sup> Do parafii należą następujące ulice we Włocławku: Akacyjowa, Bławatkowa, Bobrownicka, Borowikowa, Brzoskwiniowa, Brzegowa, Bursztynowa, Chelmiecka, Cysterska, Figowa, Głogowa, Górna, Grabowa, Grodzka, Grzybowa, Herbaciana, Jałowcowa, Jarzębinowa, Jaśminowa, Jemiółowa, Jeżynowa, Kalinowa, Kasztanowa, Konwaliowa, Klonowa, Krokusowa, Kwiatowa, Liliowa, Lipnowska, Łąkowa, Malinowa, Malwowa, Morelowa, Mostowa, Obrońców Wisły 1920 r., Płazowa, Podgórna, Podmokła, Poziomkowa, Przesmyk, Różana, Ruciana, Sasankowa, Spacerowa, Staromłyńska, Stokrotkowa, Storczykowa, Wrzosowa, Zarzeczewska, Zawilcowa, Zjazdowa. Zob. RDWł, 2011, s. 158

<sup>94</sup> Do parafii należą ulice we Włocławku: św. Antoniego (parzyste i nieparzyste 1–9), Al. Chopina (parzyste nr 46–52), Bechiego, Bojańczyka (nieparzyste nr 1–25, parzyste 2–14), Bulwary (nr 3a–25), św. Jana, Królewiecka (nieparzyste), Łęgska (parzyste, nieparzyste do nr 69), Maślana, Matebudy, Miedziana, Młynarska, Ogniowa, Składowa, Srebrna, Stary Rynek, Stodólna (parzyste od nr 22, nieparzyste od nr 33), Szczęśliwa, Szpichlerna, Targowa, Towarowa, Tumska (parzyste), Wiślana, Zamcza (nr 4–8), Zduńska nr 2 i 2a, Zielony Rynek, Żłota, Związków Zawodowych. Zob. RDWł, 2011, s. 139.

<sup>95</sup> Do parafii należą ulice we Włocławku: Duninowska, Graniczna, Jazowska, Myśliwska, Papieżka, Płocka, Radzyżyńska, Rozdroże, Rybnicka, Spokojna, Wschodnia, Zielna, Kotlarska, Okopowa, Nad Strugą, Osada Rybnicka. A także miejscowości: Józefowo i Modzerowo. Zob. RDWł, 2011, s. 189.

<sup>96</sup> Do parafii należą następujące ulice we Włocławku: Armii Krajowej, Barska, Bracka, Chabrowa, Chopina (część), Jedwabna, Kombatantów, Kręta, Leśna, Leśniczówka, Łanowa, Makowa, Ostrowska, Ostrowy Leśne, Piaski, Polna, Ptasia, 14 Pułku Piechoty, Saperska, Smolarka, Sportowa, Weselna, Wojskowa, Zielna (do torów), Żelazne Wody, Żołnierska,



a obecnie jest to Osiedle Kazimierza Wielkiego. Przy tej parafii pracują księża orioniści. Odpust parafialny odprawiany jest w uroczystość Najświętszego Serca Jezusowego. Na terenie parafii, we wsi Warząchewka, znajduje się kaplica filialna św. Antoniego.

Pomiędzy parafiami św. Jana Chrzciciela od północy, a Najświętszego Serca Jezusowego od południa znajduje się parafia Najświętszego Zbawiciela<sup>97</sup>. Odpust w tej parafii przypada w Niedzielę Miłosierdzia Bożego.

Natomiast pomiędzy parafią Najświętszego Zbawiciela – od wschodu, a parafią św. Stanisława – od zachodu, położona jest parafia Wszystkich Świętych powstała przy kościele klasztorным franciszkanów (reformatów<sup>98</sup>). W tej świątyni znajduje się również Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej Niezawodnej Nadziei; w roku 2010 cudowny obraz został udekorowany koronami papieża Benedykta XVI przez bp. Wiesława Alojzego Meringa.

## 7. Organizacja dekanalna

Przez wieki Włocławek przynależał do dekanatu, którego siedziba znajdowała się w Brześciu Kujawskim. Potwierdza ten fakt wiele wizytacji. Natomiast na fali zmian po Kongresie Wiedeńskim w granicach Królestwa Polskiego przeprowadzono zmiany organizacji struktur kościelnych. Między innymi zmieniono granice diecezji nazywanej kujawsko-pomorską, a po roku 1818 – kujawsko-kaliską. W ramach tych zmian powstał dekanat we Włocławku, który przejął teren dawnego dekanatu brzeskiego<sup>99</sup>.

Na początku lat siedemdziesiątych XX wieku bp. Jan Zaręba zreorganizował administracyjnie Włocławek i jego okolice ustanawiając dwa

---

Żytnia. A także miejscowości: Pinczata, Płaszczynna, Warząchewka Królewska, Warząchewka Nowa, Warząchewka Polska. Zob. Tamże, RDWł, 2011, s. 169.

<sup>97</sup> Do parafii należą następujące ulice we Włocławku: św. Antoniego (nieparzyste od nr 19 do nr 53), Bojańczyka (nr 18A–26, 27–35), Al. Brzozowa, Bukowa, Celulozowa, Chmielna, Cicha, Ciasna, Chopina (nr 14–42, 15–57), Dygasińskiego, Jagiellońska, Jesionowa, Jodłowa, Kasprowicza, Kolanowszczyzna, Kraszewskiego, Krótka, Leszczynowa, Nowomiejska, Okrężna, Okrzei (nr 7–45, 2–46), Olszowa, Orzechowa, Paderewskiego, PCK, Południowa, Rakutowska, Reymonta, Sadowa, pl. Staszica, Stodólna (nr 1–23, 2–16), Strugaczy, Topolowa, Traugutta, Wierzbowa, Wolność, Wronia, Zagajewskiego. Zob. RDWł, 2011, s. 146.

<sup>98</sup> Do parafii należą następujące ulice we Włocławku: Brzeska (nr 27, 29), Kilińskiego, Kościuszki, Królewiecka (parzyste nr 18–44), 3Maja (nr 31, 33, 35, 38), Mickiewicza, Okrzei (nr 62, 63, 67, 71, 73), Piekarska (nr 16, 18, 23, 25), Przedmiejska, Pułaskiego, Reja, Słowackiego, Spółdzielcza (nr 2, 2a), Starodębska, Polskiej Organizacji Wojskowej, Skorupki, Warszawska, Pl. Wolności, Zduńska. Zob. RDWł, 2011, s. 150.

<sup>99</sup> Dekanat włocławski obejmował: Włocławek, Białotarsk, Choceń, Chodecz, Grabkowo, Kłótno, Kłóbkę, Kowal, Lubień, Przedecz, Wistka, Wola Pierowa i Szpetal Górny. Zob. M. Morawski, *Monografia Włocławka*, dz. cyt., s. 256.

dekanaty: wrocławski I<sup>100</sup> i wrocławski II<sup>101</sup>. Ich rozgraniczenie zawiera już „Rocznik Diecezji Wrocławskiej” na rok 1972. Powstawanie kolejnych parafii powodowało rozrost tych dwóch dekanatów.

Spowodowało to kolejną reorganizację dekanatów, której dokonał w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku bp Bronisław Dembowski. Zmiany te ukazuje rocznik diecezjalny z roku 2000<sup>102</sup>. Ten układ mimo kolejnych reorganizacji funkcjonuje do dziś.

Dla usprawnienia duszpasterstwa, w roku 1988 bp Henryk Muszyński powołał trzy rejony duszpasterskie: wrocławski, koniński i kaliski. Oba nas interesujące dekanaty wrocławskie należą do rejonu wrocławskiego<sup>103</sup>.

### SUMMARY

Wrocławek is a prehistoric settlement, situated on the Vistula riverside. In the 9<sup>th</sup>–10<sup>th</sup> century it was a stronghold with his duke. In 1123, the town of Wrocławek became a capital of the new diocese. The article describes the churches build in the town and the parishes created one by one in the diocesan city.

The first, oldest church in the borough was St George’s church, build for the duke and his knights. When Wrocławek became the capital of diocese, this church was rebuild and served as a first cathedral, named Assumption of Virgin Mary (Wniebowzięcia NMP). After it was destroyed, the new cathedral was build (consecrated in 1411), with the same dedication, farther from the river.

The first residence of city parish was a church dedicated to St John the Baptist, on the riverside. All the city was the district of this parish, but the cathedral was excluded from the authority of rector, beeing a bishop’s church.

In the city, the others old churches were build, i.e.: St Vitalis’, All Saints’, St Stanisław’s, St Wojciech’s (Adalbert). The priests serving in them supported the pastoral activity in the city. Up to present, St Vitalis’ church exists as a chapel

---

<sup>100</sup> Dekanat wrocławski I obejmował 8 parafii: z Wrocławka – Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, św. Jana, Zbawiciela; a także podwrocławskie – Chelmica Duża, Grochowsk, Rózinowo, Szpital Górny, Zaduszniaki. RDWł, 1972, s. 53–63.

<sup>101</sup> Dekanat wrocławski II obejmował 8 parafii: z Wrocławka – św. Stanisława, Najświętszego Serca Jezusowego, Wszystkich Świętych; podwrocławskie: Kruszyn, Michelin, Smólnik, Śmiłowice, Wieniec. RDWł, 1972, s. 64–72.

<sup>102</sup> Dekanat wrocławski I obejmuje parafie: Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, św. Jana Chrzyciela, Chrystusa Króla (dawne Rózinowo), Najświętszego Zbawiciela, Wszystkich Świętych, św. Józefa, Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski. Dekanat wrocławski II obejmuje parafie: św. Stanisława, Najświętszego Serca Pana Jezusa, Ducha Świętego (dawny Michelin), św. Maksymiliana, Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Ap., Matki Bożej Fatimskiej i św. Bartłomieja w Smólniku. *Diecezja wrocławska 2000*, dz. cyt., s. 81–121.

<sup>103</sup> *Dekret ustanawiający 3 rejony duszpasterskie w diecezji wrocławskiej*, KDWł, 71(1988), s. 106.

in the seminary; All Saints' church is the temple of the monastery. The two others don't exist nowadays.

The city was growing and there was a need to create the new parishes for the numerous faithful, in the area of city and around of it. This process increased in 20<sup>th</sup> century. The first parish was created around the new St Stanisław's church; the second one was named „Sacred Heart of Jesus”. Near Włocławek rose two next parishes, each one with the new church, dedicated to: Christ the King in Rózinowo and Holy Spirit in Michelin. Both villages became new quarters of the city.

As time passed, new parishes were established around old churches, or new churches were build to form new parish around each of them. In the first group, we can enumerate parishes dedicated to: Assumption of Virgin Mary around cathedral church, and All Saints around monastery temple. In the second group there are parishes appointed by Bishop Jan Zaręba, with new churches dedicated to: St Joseph, St Maximilian Kolbe, Our Lady the Queen of Poland, Jesus Christ the Saviour, The Birth of Virgin Mary and St John Evangelist. The newest one, created in 1997, is Our Lady's of Fatima church and parish.

All parishes in Włocławek are organized in two deaneries. The first one is composed of six parishes, named: Assumption of Virgin Mary (cathedral), St John the Baptist, Our Lady the Queen of Poland, Christ the King, All Saints, Jesus the Saviour. The parishes named: St Stanisław, Sacred Heart of Jesus, Holy Spirit, St Maximilian Kolbe, Our Lady of Fatima, The Birth of Virgin Mary and a parish in the village Smólnik near Włocławek belong to the second deanery.

Both deaneries belong to Włocławek congregation.

**Key words:** cathedra, parish, parish church, parish district.

**Słowa kluczowe:** katedra, kościół parafialny, okręg parafialny, parafia.